

VADERMECUM

‘VREDESBOSSEN: EEN LINK
TUSSEN BOS, KLIMAAT EN
VREDE’

Inhoudsopgave

1. Een vredesbos aanplanten?	5
2. Opmaak actieplan	7
3. Draagvlak en communicatie	11
3.1 Een vredesbos voor en door mensen...	12
3.2 Werken aan een draagvlak: communicatie en participatie	12
3.3 Alle actoren!	13
4. Campagne	15
4.1 Bepalen van doelgroep	16
4.1.1 Scholencampagne	16
4.1.2 Campagne gericht op het brede publiek	18
4.2 Inhoud van de campagne	19
4.2.1 Vredesbos: bos + klimaat + vrede	19
4.2.2 Lokale insteek	22
4.3 Kostprijs, subsidies en instrumenten	23
5 Geen bos zonder grond: aankoop van een geschikt terrein	25
5.1 Kostprijs en subsidies	26
6 Vergunningen en adviezen	29
7 Opmaken van een inrichtingsvisie en beplantingsplan	31
7.1 Inrichtingsschets en beplantingsplan	32
7.2 Boom- en struiksoortenkeuze	33
7.2.1 Bodemgeschiktheid	33
7.2.2 Autochtone plantsoen en aanbevolen herkomst	34
7.3 Bestellen plantgoed	34
7.4 Plantverband	35
7.5 Kostprijs en subsidies	37
8 Voorbereiding van de aanplanting	39
8.1 Kostprijs en subsidies	39
9 Bosplantactie	41
9.1 Plantactie met scholen	42
9.2 Plantactie voor het brede publiek	43
10. Nazorg en beheer van aanplanting	45
10.1 Kostprijs, subsidies en instrumenten	45
11. Bijlages	47
12. Contactgegevens	47

© Vildaphoto

Recreatieve functie

Biodiversiteit

Bos en gezondheid

Economische functie

EEN VREDESBOS AANPLANTEN ?

Bossen hebben vele positieve effecten op onze samenleving: het zijn hotspots van biodiversiteit, ze gaan de klimaatwijziging tegen, ze vervullen een sociaal-recreatieve functie (speelbos, wandelbos), leveren hout, filteren fijn stof uit de lucht en hebben een positief effect op de volksgezondheid.

Bovendien bestaat er een belangrijke relatie tussen bos, klimaat en vrede, drie actuele thema's in onze huidige maatschappij. De klimaatwijziging, in de hand gewerkt door ontbossing, heeft immers implicaties op grondstoffenschaarste en militarisering. Deze link wordt oa. geïllustreerd door de Nobelprijs voor de Vrede voor Wangari Maathai in 2004. Zij won de prijs voor haar jarenlange inspanningen voor conflictbeheersing door het aanplanten van bomen en bossen.

Bossen kunnen daarnaast ook een bepaalde symboliek uitdragen. Wereldwijd bestaat de traditie van het aanplanten van 'Vredesbomen' na het beëindigen van een conflict. Het concept 'Vredesbossen' bouwt hierop verder en wil een symbool zijn tegen oorlog in het algemeen.

De aanplant van een vredesbos geeft gemeentes de mogelijkheid om op lokaal niveau de link te leggen tussen bos, klimaat en vrede en hiermee vernieuwend te sensibiliseren rond deze actuele thema's. Het kan eveneens een engagement betekenen in kader van de *Mayors for Peace* – campagne. Dit is een internationaal netwerk van burgemeesters, onder voorzitterschap van de burgemeester van Hiroshima, dat zich uitspreekt tegen het gebruik van kernwapens. Ondertussen is meer dan de helft van de Vlaamse steden en gemeenten (via zijn burgemeester) lid van dit netwerk.

In het dichtbevolkte Vlaanderen is de nood aan (toegankelijk) groen groot. Vele lokale overheden willen graag aan deze vraag tegemoetkomen, maar in de praktijk blijkt bosuitbreiding niet altijd eenvoudig. **Met dit vademecum wil de Vereniging voor Bos in Vlaanderen een handig hulpmiddel bieden voor de aanplant van een lokaal 'Vredesbos'.** Zowel de technische aspecten van bosuitbreiding en -verbinding als de sensibiliserende component worden toegelicht met concrete en praktische tips. Op de bijgevoegde Cd-rom vind je ook heel wat handige bijlages. We wensen u en de bevolking van uw gemeente veel plezier met dit nieuwe stukje groen!

OPMAAK ACTIEPLAN

Een eerste stap in het realiseren van een Vredesbos is het opmaken van een duidelijk actieplan. Dit plan vormt het draaiboek voor het hele traject. Hierin worden de uit te voeren stappen opgenomen om de bosuitbreiding en het participatief proces er rond te realiseren.

Een goed actieplan bevat een duidelijke planning: wanneer moet wat gebeuren en hoeveel tijd neemt dit in beslag?

Bij het opmaken van de planning en het pinnen van een plantdatum is het belangrijk om rekening te houden met het plantseizoen. Bomen worden best geplant in de periode van eind oktober tot begin december of van eind februari tot begin april.

2. In tabel 1 vind je een overzicht van de belangrijkste stappen terug met bijhorende timing. Bijlage 1 en 2 bevat een meer gedetailleerd draaiboek en een checklist. Achteraan het draaiboek vind je ook een tijdsinschatting van het aantal nodige mandagen per stap. Verder in dit vademecum komen de verschillende stappen uit de tabel uitgebreid aan bod.

Tabel 1: Stappenplan en timing

Timing voor actie	Technische voorbereiding	Campagne	Opmerking
18 maanden	Eventueel grond verwerven	Start communicatie naar bestuur, middenveld en bevolking (inschatten van wenselijkheid)	<i>Het Agentschap voor Natuur en Bos kan je (snel) uitsluitel geven of een bepaald terrein bebost mag worden of niet. Contactgegevens van het Agentschap vind je achteraan dit vademecum.</i>
	Van zodra grond ter beschikking: nakijken of het terrein bebost kan worden (inschatten van haalbaarheid)		
7 maanden	Aanvraag vergunningen en adviezen		<i>Beide zaken zijn afhankelijk van elkaar: steek niet teveel energie in een beplantingsplan voor je zeker weet dat de vergunning zal toegekend worden, maar anderzijds is een beplantingsplan nodig voor de vergunningsaanvraag.</i>
	Opmaak inrichtingsschets (en beplantingsplan)		
5 maanden		Bij scholen-campagne: contact met scholen + lespakket bezorgen	

3 maanden	Aanvraag bebossingssubsidies	Opmaak aankondigingen brede publiek (flyer, stadskrantartikel,...) en uitnodigingen (BV's, VIPs,...)	Zie checklist voor meer info rond randanimatie, logistieke voorbereiding en dagprogramma
	Bestellen plantgoed	Opmaak en druk infoborden	
		Voorzien randanimatie	
		Vorbereiding dagprogramma	
		Logistieke voorbereiding	
enkele weken		Verspreiden van flyers, posters,...	
		Organiseren info-avond	
1 week	Plantklaar maken terrein (maaïen, klepelen,...)	Versturen persbericht	
enkele dagen	Plantgaten boren		
dag zelf			

Opmerking: de timing in bovenstaande tabel is slechts een richtlijn, sommige zaken zullen vlot verlopen, andere zullen meer tijd in beslag nemen.

JUL

DRAAGVLAK EN COMMUNICATIE

3.1 EEN VREDESBOS VOOR EN DOOR MENSEN...

De realisatie van een Vredesbos staat of valt met het (lokale) **draagvlak** dat ervoor gecreëerd wordt. Uit tal van enquêtes en onderzoeken blijkt dat de meerderheid van de bevolking voorstander is van meer bos in Vlaanderen.

Echter, vaak is dit een zwijgende, anonieme meerderheid. Daarom is het belangrijk dat het project participatief gepland wordt. Het is hierbij cruciaal dat mensen tijdig ingelicht worden over de doelstellingen van het project, dat hun wensen en verzoeken serieus genomen worden, en dat deze waar mogelijk ook opgenomen worden in het inrichtingsplan en de aanplant. Meer tips rond draagvlakverbreding vind je in het Vademecum 'Draagvlakverbreding voor bosuitbreiding & natuurontwikkeling'¹.

Een Vredesbos is een symboolbos. Dergelijke bossen 'met een verhaal' zijn in deze context een bijzonder krachtig instrument. Wanneer je de idee van bosuitbreiding kan linken aan een bepaalde symboliek, zal je merken dat die zwijgende meerderheid zich veel makkelijker laat mobiliseren. Op die manier kan het bosuitbreidingsverhaal geïncorporeerd worden in een maatschappelijk brede bedding. Een bos voor en door mensen...

3.2 WERKEN AAN EEN DRAAGVLAK: COMMUNICATIE EN PARTICIPATIE

Een draagvlak creëren vraagt de nodige tijd en energie. **Communicatie**, en dit op verschillende niveaus, is noodzakelijk. In tabel 2 wordt weergegeven welke doelgroepen aangesproken kunnen worden, en met welke instrumenten.

Tabel 2: Communicatie op verschillende niveaus

Te contacteren niveaus voor draagvlakverbreding	Mogelijke instrumenten
Beleidsmakers & betrokken administraties: • Schepencollege en burgemeester: schep en van milieu, groenbeheer, ruimtelijke ordening, landbouw, ...; • Gemeentelijke jeugd- en milieudienst, dienst ruimtelijke ordening, technische dienst, ...; • Gemeentelijke adviesraden: jeugdraad, milieuadviesraad (of MiNa-raad), Gecoro, landbouwrap;	1. Stuurgroep: komt frequent samen (bij elke belangrijke stap in het proces): • opvolging project; • detectie opportuniteiten en knelpunten; • heeft een belangrijke stem in de uitwerking van de voorstellen. • voorstellen ter bijsturing.

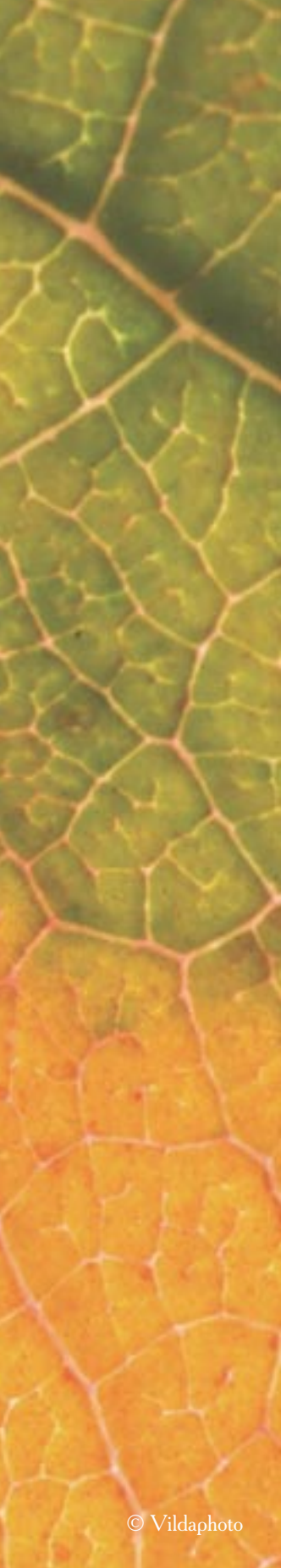
¹ De Somviele, B. & De Vreese, R (2009) Vademecum Draagvlakverbreding voor bosuitbreiding en natuurontwikkeling. Vereniging voor Bos in Vlaanderen, Gontrode. Gratis online te downloaden op <http://vbw.be/publicaties/Vademecum%20Draagvlak%20voor%20Bos%20en%20Natuur.pdf>

• Lokale (bos)wachter; • Ev. (bij grotere projecten) ook vertegenwoordigers van de Vlaamse administraties (Water, Land, Natuur & Bos, Ruimtelijke Ordening, Jeugd, Toerisme, ...), de bosgroepcoördinator van je regio (www.bosgroep.be)	2. Bilaterale contacten met leden van de stuurgroep wanneer nodig.
Middenveld: • milieu- en natuurverenigingen; • recreatieve organisaties; • landbouworganisaties; • jeugdbewegingen; • lokale bosgroep; • toekomstige bosgebruikers; • scholen; • verenigingen; • buurtbewoners en/of buurtcomités; • culturele organisaties.	1. Klankbordgroep: komt regelmatig samen, maar minder frequent dan de stuurgroep: • opvolging project; • detectie opportuniteiten en knelpunten; • voorstellen ter bijsturing; • informatie-uitwisseling blijft zeer belangrijk, maar stem van de klankbordgroep is minder doorslaggevend. 2. Bilaterale contacten met leden van de klankbordgroep (wanneer dit nodig blijkt)
Privé-eigenaars en gebruikers; terreinbeherende organisaties	1. Info-avonden 2. Directe contactname en bilaterale contacten
Bevoorrechte getuigen	1. Bilaterale contacten
Breed publiek	1. Info-avonden 2. Publicaties in lokale infobladen, lichtkranten, pers, infoposters, flyers, ideeënbus, ... 3. Website 4. Organisatie van een informatief terreinevenement (wandeling, tentoonstelling, ...)

ALLE ACTOREN !

Een belangrijk aspect van het communicatieproces omvat de aandacht voor zogenaamde ‘tegenstanders’ van het project. Soms wordt bijvoorbeeld de landbouwsector a priori beschouwd als een mogelijke tegenpartij bij een natuurontwikkelingsproject. Vaak wordt daarom het gesprek met vertegenwoordigers van deze ipv de sector vermeden. Dit leidt echter op termijn tot wantrouwen en antagonisme, wat de slaagkansen van het project zeker niet bevordert. Het is dus zeker aan te raden van bij het begin ook deze partners bij het project te betrekken. Een goede communicatie kan zelfs tot een bijzondere synergie leiden, en extra kansen om de doelstellingen van het project waar te maken.

CAMPAGNE

De aanplant van het Vredesbos wordt best voorafgegaan door een actieve campagne. Een goed uitgewerkte campagne sensibiliseert de bevolking rond de drie thema's (bos, klimaat en vrede) én maakt ze enthousiast om hun boompje bij te dragen aan het nieuwe Vredesbos.

4.1 BEPALEN VAN DE DOELGROEP

Een belangrijke eerste stap is het bepalen van de doelgroep. Een campagne gericht op scholen wordt immers anders opgebouwd dan een campagne gericht op het brede publiek. Daarna worden campagnematerialen ontwikkeld gericht op de specifieke doelgroep. Hieronder worden twee doelgroepen verder besproken.

4.1.1 Scholencampagne

Wil je in de aanplant van het Vredesbos de schoolgaande jeugd betrekken, dan zijn de lokale scholen een belangrijke bijkomende partner.

Aandachtspunten:

- **Breng de scholen en hun bestuur voldoende vroeg op de hoogte van hun plannen en vraag tijdig hun medewerking.** De jaarplanning wordt immers opgemaakt voor de start van een volgend schooljaar. Het eerste contact wordt bijgevolg het best gelegd in de maand juni voor het schooljaar waarin de plantactie plaatsvindt.
- Er zijn verschillende **instrumenten** om schoolkinderen te betrekken bij de voorbereiding en de aanplant van een Vredesbos:
 - een lessenspakket ter beschikking stellen waarin de thema's bos, klimaat en vrede en hun onderlinge relatie behandeld worden (voorbeeld in bijlage 3)
 - de leerlingen betrekken bij het ontwerpen van een kunstwerk/kunstwerken dat/die bij de opening van het vredesbos tentoongesteld kan/kunnen worden, of eventueel geïntegreerd kan worden in het nieuwe bos (bv. gedicht, permanent infopaneel, kunstwerk van door kinderen verzamelde speelgoedgeweertjes,...) ?
 - kennismaken met het thema via een bos — en klimaatspel (bijlage 4)
 - organisatie van vormingen (bijlage 4)
 - de leerlingen in klasverband het bos laten aanplanten (zie figuur x (ook digitaal in bijlage 5)
 - ...

De leerlingen in klasverband het bos laten aanplanten (zie figuur x (ook digitaal in bijlage 5))

Bomen planten: zo ga je te werk

1. Maak een plantput die diep en groot genoeg is om net alle wortels te bevatten.
2. Zet het boompje in de put. Zorg ervoor dat de hoogste wortels aan het stammetje net onder de grond zitten.
3. Vul de put op met de uitgegraven bodem. Probeer de aarde fijnkorrelig tussen de wortels te brengen. Zachtjes schudden aan de stam helpt om genoeg aarde tussen de wortels te laten vallen.
4. Als de put gevuld is, druk je de aarde aan met je voeten. Zorg dat er rond de stam geen putje is. Anders blijft het regenwater staan en zal het fragiele stammetje bij vriesweer kapotvriezen.

Poëzie rond het Vredesbos in Ieper

Bij de aanplant van het Vredesbos in Ieper was de campagne gericht op de derde graad van het lager onderwijs. Er werd een lessenpakket samengesteld rond de bos, klimaat en vrede en de onderlinge link tussen de drie thema's. Daarnaast werd een poëziewedstrijd uitgeschreven, eveneens rond deze thema's. De winnende gedichten worden achteraf gepubliceerd of gedrukt op (permanente) infopanelen. Het lessenpakket werd twee maanden op voorhand aan de leerkrachten bezorgd.

© Horizon Educatief

Filosoferen over bos, klimaat en vrede Oostende

De scholencampagne voor het Vredesbos in Oostende viel samen met die van de Week van het Bos. Ze was gericht op het lager onderwijs (vanaf derde kleuter). Er werden verschillende vormingen georganiseerd.

De aanplant zelf gebeurde door de tweede en derde graad van het lager onderwijs. Zij kregen in de week voor de aanplant een specifieke vorming: 'Filosoferen met kinderen rond bos, klimaat en vrede' (zie bijlage 4). De plantactie zelf was in twee delen: enerzijds het klimaatsspel (zie bijlage 4) en anderzijds het planten van de boompjes.

© Horizon Educatief

4.1.2 Campagne gericht op het brede publiek

Een campagne die zich op het brede publiek richt, informeert en sensibiliseert de lokale bevolking op een toegankelijke manier en via meerdere kanalen over het belang van bos, en de relatie met het klimaat en vrede. Zoals in tabel 1 weergegeven zijn er verschillende mogelijkheden:

- het organiseren van een infoavond (eventueel met gastsprekers van lokale organisaties of vredesbewegingen, of via tandem² (voorbeeld Beersel in bijlage 6)
- het organiseren van een groots plantevenement met randanimatie, meter- of peterschap, officiële inhuldiging,... Tips voor een geslaagd plantevenement vind je in het draaiboek en de checklist in bijlage 1 en 2)
- artikels in lokale pers, infobladen,... : aankondiging plantactie, thema-informatie, verslag van het plantevenement (voorbeelden in bijlage 7)
- persbericht (voorbeelden in bijlage 8)
- verwijzing en publicaties op de gemeentelijke website en website van partner(s)
- flyer en uitnodiging plantevenement (voorbeeld in bijlage 9)
- Als de aanplantlocatie min of meer in het centrum of langs een (drukke) weg ligt, kan je de bevolking ook uitnodigen door het plaatsen van een voorlopig infobord. Daarop kan staan “Hier groeit binnenkort een Vredesbos” en de vermelding van de juiste plantdatum en een oproep om mee te komen planten.
- plaatsten van (een) permanent(e) infobord(en) met informatie over vrede, bos en klimaat: waarom is dit bos er gekomen, waarom is het belangrijk, en eventueel wat info over wat kan en niet kan in een bos, de aangeplante boomsoorten,... Onder punt 4.2.1 vind je een tekst die als inspiratie kan dienen voor de inhoudelijke uitwerking van de infoborden. In bijlage 10 vind je enkele voorbeelden van Vredesbos-infoborden.

Een Vredes- én Speelbos in Boechout

Het nieuwe Vredesbos in **Boechout** is ook een speelbos. Voor de aanplant van dit bos wilden de gemeente en de eigenaar zoveel mogelijk volk aan het planten krijgen. Drie weken voor de aanplant werd een infoavond georganiseerd op het gemeentehuis. Alle lokale verenigingen werden uitgenodigd. VBV stelde er kort het project voor met toekomstige speelmogelijkheden, de grondeigenaar lichtte enthousiast zijn motivatie toe, de landschapsarchitecte stond in voor een woordje uitleg bij het plan,... Op het einde van de avond kregen de vertegenwoordigers van de vereniging (scoutsleiders, ...) de mogelijkheid om zich te inschrijven voor de plantactie. Op die manier kon, ten goede van een optimale plantvoorbereiding, ongeveer ingeschat worden hoeveel mensen wanneer verwacht konden worden.

Het Vredesbos in Boechout werd op acht maart aangeplant. Zo'n 700 mensen kwamen hun boompje bijdragen aan het nieuwe bos. Het centrum van Boechout kreeg zo een groene long van vier hectare groot.

Ook interesse om van je Vredesbos een speelbos te maken? De actiegerichtte handleiding “Speelzones in bossen”³ helpt je op weg.

² www.tandemweb.be, contactorganisatie thema bos: Vereniging voor Bos in Vlaanderen, tandem@vbv.be, 09/264.90.50

Plantactie voor het brede publiek in Hasselt

In **Hasselt** werd de bevolking gesensibiliseerd door middel van tal van campagnematerialen: een artikel in het stadsblad, flyers die op voorhand gebust werden, een reportage op StadsTV Hasselt, posters in de stad, een officiële uitnodigingsbrief voor de notabelen, een aankondiging op de websites van alle partners en in De Zondag,... Een extra teaser was Koen De Bouw die het peterschap van het bos op zich nam.

INHOUD VAN DE CAMPAGNE

4.2

Een vredesbos sensibiliseert rond drie thema's: bos, klimaat en vrede. Al lijkt de link tussen deze drie thema's op het eerste zicht niet duidelijk, toch zijn er heel wat verbanden.

Vredesbos: bos + klimaat + vrede

4.2.1

Een Vredesbos bouwt verder op de traditie van het aanplanten van vredesbomen na het beëindigen van een conflict. Daarnaast bestaan er duidelijke verbanden tussen bos, klimaat en vrede. Ontbossing heeft enorme gevolgen voor het klimaat op aarde. Door het verdwijnen van regenwouden rukken woestijnen sneller op. Ook de poolkappen smelten aan een schrikbarend tempo. Ontbossing en de klimaatsverandering leiden tot grote problemen met watervoorraden voor mens en dier. Gebrek aan water veroorzaakt volksverhuizingen, wat tot nog meer schaarste leidt. Het beschikbare water dient immers door nog meer mensen gedeeld te worden. Zo wordt het tekort aan zoet water steeds vaker de oorzaak van conflicten.

Hieronder vind je een basistekst over de link tussen de drie thema's.

³ Actiegerichte handleiding: Speelzones in Bossen. Vereniging voor Bos in Vlaanderen i.s.m. Vlaamse overheid, Departement Leefmilieu, Natuur en Energie en Steunpunt Jeugd. Online te vinden op: http://www.vbv.be/speelzones/actiehandleiding_speelzones_web.pdf

BOS, KLIMAAT EN VREDE

De link tussen bos, klimaat en vrede zit hem in essentie in geweldpreventie. Fundamenteel gaat het over het aanpakken van de grondoorzaken van conflicten. De huidige milieucrisis en klimaatverandering brengen nieuwe oorzaken van wrijvingen en conflicten met zich mee. Vredesbossen zijn dus niet alleen symboolbossen, ze binden ook de strijd aan met de klimaatsopwarming en voorkomen zo nieuwe conflicten.

DE AARDE WARMT OP...

Klimaat: een steeds heter hangijzer!

De aarde warmt op door zonnestralen en geeft deze warmte terug af onder de vorm van infrarode straling. Broeikasgassen (oa. CO₂) houden een deel van deze straling binnen de atmosfeer. Zonder dit natuurlijk broeikaseffect zou het hier op aarde veel te koud zijn.

Menselijke activiteit brengt sinds de industriële revolutie echter enorme hoeveelheden extra broeikasgassen in de atmosfeer. Momenteel zijn de concentraties van deze gassen de hoogste in minstens 650 000 jaar! Hierdoor warmt de aarde steeds verder op. Vooral de verbranding van fossiele brandstoffen (door vooral de industrie en het autoverkeer), waarbij veel CO₂ vrijkomt, is hiervoor verantwoordelijk. Maar ook de landbouw is een sterk vervuilende sector. Tot slot komt er door ontbossing ook heel wat CO₂, opgeslagen in de bomen en de bosbodem, in de lucht terecht.

Een warmer klimaat is toch plezant!?

In ons land zullen veel mensen het fijn vinden als het wat warmer wordt? Die temperatuurstijging gaat echter gepaard met een aantal minder aangename gevolgen...

Er bestaan heel wat scenario's over de gevolgen van een warmer klimaat. Toch zijn de meeste wetenschappers het over de grote lijnen eens. Men verwacht een hele rist klimatologische nevenverschijnselen met vaak verwoestende effecten: hevige orkanen en cyclonen, overstromingen en droogtes, tekort aan drinkwater, stijging van de zeespiegel, verwoestijning,... Deze veranderende weerpatronen hebben een grote invloed op onder meer de ecosystemen van planten- en diersoorten en op de gezondheid van de mens (een grotere verspreiding van ziektes als malaria,...). En hoewel het rijke Noorden de grootste vervuiler is, zullen de ontwikkelingslanden de zwaarste gevolgen dragen.

GEVOLGEN VOOR DE WERELDVREDE

Het Global Humanitarian Forum publiceerde een rapport: *"Human Impact Report. Climate change, the anatomy of a silent crisis"* (29 mei 2009). Het is een beschrijving van de globale impact van de klimaatveranderingen op de mens.

Het rapport stelt dat 325 miljoen mensen ernstige gevolgen ondervinden en dat de klimaatverandering een economische kost van 125 miljard dollar per jaar eist. De klimaatveranderingen eisen 300 000 doden per jaar, of een jaarlijkse tsunami als die in de Indische oceaan in 2005.

De gevolgen van de klimaatsverandering zullen ook inwerken op de vrede en stabiliteit in bepaalde gebieden. De ecologische degradatie en het gebrek aan drinkwater zorgen voor volksverhuizingen, wat tot nog meer schaarste leidt. De beschikbare grond en het drinkwater moeten immers door nog meer mensen worden gedeeld. Tegen 2050 zullen er naar schatting 700 miljoen klimaatsvluchtelingen zijn. Op vandaag draaien heel wat conflicten rond olie, in de toekomst zal waarschijnlijk drinkbaar water de inzet worden...

EEN VREDESBOS DRAAGT ZIJN BOOMPJE BIJ!

Een Vredesbos bouwt verder op de traditie van het aanplanten van ‘Vredesbomen’ na het beëindigen van een conflict. Daarnaast bindt het bos ook de strijd aan met de klimaat-sopwarming. Bovendien was ooit 80% van ons landoppervlak bedekt met bossen. Op vandaag is dat nog amper 30%. Hoog tijd dus om wat meer groen in het grijze Vlaanderen te planten!

Who's the bos?

Over bossen kunnen we een behoorlijk boompje opzetten! Er zijn niet alleen de bomen, struiken, planten en dieren, er is oneindig veel meer: lucht, licht, bodem, warmte, klimaat,... Bomen zijn eigenlijk slechts een fractie van het aantal plantensoorten in een bos, maar ze bepalen wel het uitzicht ervan.

Bossen herbergen de grootste variëteit aan planten- en diersoorten. Ze zijn de grootste voorraadkamers aan biodiversiteit op aarde en vervullen hiermee een belangrijke ecologische functie.

Groene stofzuigers

We mogen van geluk spreken dat groene planten (en dus ook bomen) CO_2 uit de lucht halen. Bossen zijn natuurlijke CO_2 -filters: via het proces van fotosynthese slaan bossen onder invloed van zonlicht CO_2 op in hun biomassa (hout, plantweefsel, wortels,...). Hierbij geven ze ook nog eens zuurstof (O_2) af, waardoor ze ook wel “groene longen” genoemd worden. Op die manier gaan bossen de klimaatopwarming tegen. Gemiddeld neemt 1 hectare (ongeveer twee voetbalvelden) groeiend bos 11 ton CO_2 per jaar op. Dat komt ongeveer overeen met de CO_2 -uitstoot van 100.000 autokilometers. Daarnaast zijn bomen ook echte “stofzuigers”. Eén stadsboom kan ongeveer net zoveel fijn stof uit de lucht halen als er door 10.000 autokilometers geproduceerd wordt.

Figuur: Week van het Bos 2008 (tekeningen door Charel Cambré en Grafisch Bureau Dresselaers)

Bomen zijn cool!

Op warme zomerdagen biedt het bos aangename verkoeling. Dat komt omdat het bladerdek van bomen heel efficiënt het invallende zonlicht tempert. Als je bedenkt dat we de komende jaren door de klimaatsverandering steeds meer met hittegolven zullen af te rekenen hebben, dan weet je dat een aanbod van toegankelijk bos in de nabijheid van steden héél belangrijk is.

Bomen houden bovendien ook de bodem intact bij zware stormen en vormen een buffer voor lawaai, wind en regen. Er zijn dus wel duizenden redenen om bomen te planten en bossen te beschermen!

4.2.2 Lokale insteek

Een vredesbos wil de problematiek rond klimaatsopwarming, ontbossing en conflict tot bij de mensen brengen. En hoe anders kan dat beter dan met een lokale insteek, een concretisering van het bovenstaande naar de lokale situatie? Enkele voorbeelden van mogelijke (lokale) vredesinsteken vind je in bijlage 11.

Een Vredesbos naast een bomkraterveld in Hasselt (© Paul Vos)

Het Vredesbos in Hasselt groeit naast het bomkraterveld van het natuurgebied Tommelen. Deze kraters vertellen het verhaal van de “friendly fires” uit de Tweede Wereldoorlog. Het station van Hasselt, anno 1944, werd massaal gebombardeerd door de Amerikanen, in een poging de Duitse troepen te stoppen. De bommen troffen wel doel, maar veroorzaakten ook heel wat bijkomende schade.

Wat in 1944 niet meer was dan een maanlandschap vol bomkraters, heeft zich in de loop der jaren ontwikkeld tot een uniek en waardevol biotoop. De kraters vulden zich met water en op vandaag vinden talrijke soorten amfibieën er een stek. Het nieuwe bos biedt bovendien een uitstekende overwinterplaats voor de amfibieën in de poelen.

Kostprijs

De kostprijs voor het voeren van een campagne is heel variabel, maar reken voor personeelskosten op ca 50% van de totaal te besteden kost (zie ook draaiboek in bijlage 1). Indien de te bebossen locatie vastligt en er geen tegenstand is tegen dit initiatief, zal deze kost gedrukt worden. Toch mag dit zeker niet onderschat worden, aangezien de realisatie van een Vredesbos staat of valt met het (lokale) draagvlak dat ervoor gecreëerd wordt.

In de checklist in bijlage 2 vind je een schatting van de kosten voor de verschillende campagnematerialen (flyers, uitnodigingen,...)

Subsidies

Voor deze communicatiedoeleinden zijn er nauwelijks subsidies voorhanden. Eventueel kan Tandem⁴ ondersteuning bieden (zowel financieel als praktisch).

Instrumenten

Oprichting van een stuur- en klankbordgroep; terreinbezoeken; bilaterale contacten met bevoorrechte getuigen, privé-eigenaars, gebruikers en overige doelgroepen; publicaties in lokale infobladen, pers, projectwebsite, promotiemateriaal, lessenpakket,... Voorbeelden van deze instrumenten in bijlage 3 tot bijlage 11, ze kunnen een grote hulp zijn voor je campagne.

⁴ www.tandemweb.be > aanbod: subsidies, projectbegeleiding,...

GEEN BOS ZONDER GROND AANKOOP VAN EEN GE- SCHIKT TERREIN

Wanneer je als lokale overheid geen geschikt terrein in eigendom hebt voor bosuitbreiding, zal je een grond moeten **verwerven** waar bebossing toegelaten is. Een perceel bebossen aansluitend bij een bestaand bos zal doorgaans vlotter verlopen dan een vergunning aanvragen voor een bebossing te midden van een uitgestrekt bosarm landbouwgebied.

Voor de aankoop van een stuk grond voor bebossing hanteer je als lokale overheid de normale aankoopprocedures.

Een mogelijk alternatief is het opzetten van een **samenwerkingsverband met een privé-grondeigenaar of een natuurvereniging**.

Bij een privé-eigenaar kan dit in de vorm van een erfpacht-, samenwerkings- of beheersovereenkomst aannemen. Om natuurverenigingen te stimuleren aan bosuitbreiding te doen, kan het provincie- of gemeentebestuur specifieke (bebossings)subsidies (bovenop de reeds beschikbare subsidies) ter beschikking stellen.

Meer info vind je ook in het Vademecum Bosuitbreiding en bosverbinding door lokale besturen⁵.

⁵ De Vreese R. *et al.* (2008) Vademecum Bosuitbreiding en bosverbinding door lokale besturen. Vereniging voor Bos in Vlaanderen, Gontrode. Online te vinden op http://vbw.be/publicaties/Vademecum_definitief_web.pdf

Stad Hasselt en Natuurpunt slaan de handen in elkaar voor meer groen in de stad.

De stad Hasselt plantte in het najaar van 2008 het eerste Vredesbos aan op een terrein in het natuurgebied 'Tommelen'. Dit terrein is (net als het natuurgebied) eigendom van Natuurpunt. In de weide naast het nieuwe bos liggen een 100-tal poelen. Deze zijn ontstaan in bomkraters uit de Tweede Wereldoorlog. Op vandaag herbergen ze een unieke populatie amfibieën, waaronder de zeldzame kamsalamander. Het Vredesbos biedt een ideale overwinterplaats voor die amfibieën in de poelen.

Een samenwerking tussen privé-eigenaar en de gemeente in Boechout

De gemeente Boechout realiseerde een Vredesbos op privé-terrein in het voorjaar van 2009. Grondeigenaar Jacques Reynders speelde al langer met het idee om een speelbos aan te planten en de Boechoutse jeugd meer groene speelruimte te geven. Als particulier zag hij dit in eerste instantie echter niet haalbaar.

De gemeente wilde eveneens graag een bos aanplanten, maar had geen terreinen ter beschikking. Op het moment dat Jacques naar de gemeente stapte met zijn plannen, contacteerde VBV de gemeente rond het Vredesbosproject. Een mooie samenwerking was in de maak...

De overeenkomst is wettelijk vastgelegd in een notariële akte. De eigenaar stelt de grond ter beschikking in ruil voor het onderhoud van het bos.

5.1 KOSTPRIJS EN SUBSIDIES

Kostprijs

De kostprijs voor het aankopen van gronden is variabel en afhankelijk van heel wat factoren:

- *grondprijzen in de omgeving (in stedelijke gebieden is de grondprijs hoger);*
- *ruimtelijke bestemming (agrarisch gebied is duurder dan groengebied);*
- *huidig of vroeger gebruik (vervuilde bodems zijn goedkoper maar moeten eventueel gesaneerd worden);*
- *ligging (goed bereikbare percelen zijn duurder);*
-

Het is dan ook moeilijk een vaste prijs te geven voor de aankoop van te bebossen gronden. Als algemene grootteorde voor Vlaanderen kan worden gesteld dat grond die in aanmerking komt voor bebossing varieert tussen de €1,00 en €2,00 per vierkante meter.

De gemeente kan ook opteren om een overeenkomst te sluiten met iemand die reeds grond in bezit heeft (privé-eigenaar, natuurvereniging,...). De kost ligt dan uiteraard lager (zeker wanneer de gemeente bijvoorbeeld het beheer en onderhoud van het bos op zich neemt). Een belangrijke opmerking hierbij is wel dat de grond gedurende minstens 20 jaar bebost blijft. Dit is een voorwaarde voor het krijgen van bebossingssubsidies. Indien het bos vroeger gerooid wordt, dient men de subsidies terug te betalen.

Subsidies

- Een overzicht van alle subsidies vind je in het Vademecum Bosuitbreiding en bosverbinding door lokale besturen⁶.
- De belangrijkste subsidies voor het aankopen van te bebossen gronden is de subsidie die de Vlaamse overheid geeft in het kader van de **Samenwerkingsovereenkomst**⁷ tussen de Vlaamse overheid en de lokale overheden.

⁶ De Vreese R. *et al.* (2008) Vademecum Bosuitbreiding en bosverbinding door lokale besturen. Vereniging voor Bos in Vlaanderen, Gontrode. Online te vinden op http://vbv.be/publicaties/Vademecum_definitief_web.pdf p55: *Overzicht instrumenten en subsidies voor bosuitbreiding door lokale besturen*

⁷ Zie Samenwerkingsovereenkomst (2008-2013); Thema Natuur; 8.4.1 art. 1 §1. Met vragen rond de Samenwerkingsovereenkomst kan je terecht op 02/553 80 39 of caplo@lne.vlaanderen.be. Zie ook <http://samenwerkingsovereenkomst.lne.be>

VERGUNNINGEN EN ADVIEZEN

Omdat het bebossen van een perceel een vrij drastische ingreep is in de omgeving heb je er een vergunning voor nodig. Welke vergunningen en adviezen je nodig hebt is afhankelijk van:

- *de bestemming van de grond op het plan van aanleg of ruimtelijk uitvoeringsplan;*
- *de beschermingszones waarin de grond eventueel gelegen is.*

Een uitgebreid overzicht van de nodige vergunningen en adviezen vind je in het Vademecum Bosuitbreiding en bosverbinding door lokale besturen⁸. Voor een volledig en up-to-date overzicht contacteer je best het Agentschap voor Natuur en Bos of de plaatselijke boswachter. Ook de bosgroep in je regio helpt je graag bij het aanvragen van de nodige vergunningen. Alle contactgegevens vind je achteraan dit vademecum.

Opmerkingen:

1. *Houd er rekening mee dat het aanvragen van elke vergunning al gauw drie maanden duurt. Begin er dus tijdig mee! (zie checklist in bijlage 2)*
2. *Bij het aanvraagformulier dien je meestal (onder andere) een "beschrijving van de toestand die door de uitvoering van de werken zal worden geschapen" te voegen. Je stuurt dus best een inrichtingsschets of beplantingsplan van het geplande bos mee. Hoe je dit plan opmaakt, lees je in hoofdstuk 7.*

⁸ De Vreese R. *et al.* (2008) Vademecum Bosuitbreiding en bosverbinding door lokale besturen. Vereniging voor Bos in Vlaanderen, Gontrode. Online te vinden op http://vbv.be/publicaties/Vademecum_definitief_web.pdf p31: *vind je weg door het woud van vergunningen en adviezen.*

OPMAKEN VAN EEN INRICHTINGSVISIE EN BEPLANTINGSPLAN

Nadat je de grond hebt aangekocht, wordt er een inrichtingsschets en beplantingsplan opgemaakt. Het beplantingsplan en de inrichtingsschets kunnen in één plan worden opgenomen. De inrichtingsschets geeft aan hoe je het bos wil inrichten: waar komen de bomen, waar wordt er een struikrand voorzien, waar wil je een open plek laten, waar komt de ingang, ...? Het beplantingsplan is een meer gedetailleerde schets van welke soorten waar geplant zullen worden. De inrichtingsschets is niet wettelijk verplicht maar is wel nodig voor het aanvragen van de bebossingsubsidies (zie punt 7.5). Vooraleer je energie steekt in dit plan, kun je best eens informeren of bebossing op het terrein dat je op het oog hebt toegelaten is. Meer informatie over de opmaak van een inrichtingsschets vind je in het Vademecum Bosuitbreiding en Bosverbinding door lokale besturen.

De inrichtingsschets is een handige leidraad voor het realiseren van het nieuw bos. Voor de opmaak ervan hou je best rekening met:

- bestaande landschappelijke structuur;
- huidig landgebruik (inclusief eigendomsstructuur en grondgebruik);
- inpassen van de bosuitbreiding in de ruimere omgeving;
- verbindingen met omliggende groengebieden;
- toekomstig (recreatief) gebruik.

De inrichtingsschets hoeft geen architecturaal hoogstandje te zijn. Je hoeft geen landmeter of landschapsarchitect in te huren om het plan op te maken.

Hieronder wordt in enkele stappen beschreven hoe je zelf zo een **inrichtingsschets** kunt opmaken.

1. Zoek een goede kaart (kadasterkaart of topografische kaart) of luchtfoto voor de achtergrond van de inrichtingsschets. Een kadasterkaart van het gebied kan je bij de technische dienst opvragen. De topografische kaart kan je downloaden op <http://geo-vlaanderen.agiv.be/geo-vlaanderen/straten/>.
2. Op basis van de achtergrondkaart of luchtfoto teken je de omtrekken en de voornaamste kenmerken van het vredesbos of de te bebossen grond in (bv. wegen, beken, verhogingen, grens tussen loofbos en naaldbos, struiken, open plekken, picknickplaats, parking). Hiervoor kan je de topografische kaart als achtergrond in een grafisch computerprogramma zoals Adobe Photoshop of Microsoft Paint gebruiken. Ook met ArcGis of Microsoft PowerPoint kan je dergelijke basiskaarten maken waarop je de inrichtingsschets kan tekenen. Je kan natuurlijk ook nog steeds dergelijke kaarten met de hand tekenen op papier (bijvoorbeeld op een kopie van de topografische kaart).
3. Op de basiskaart teken je de gewenste inrichting van het vredesbos in de inrichtingsschets. Wanneer het een bestaand bos is, kan je aanduiden waar er open plekken moeten worden gemaakt of onderhouden, waar er takhout verzameld moet worden of waar er bomen moeten worden omgehakt, waar er een fietsparking wordt voorzien en eventueel welke speelconstructies⁹ er waar worden voorzien. Duid ook aan hoe de begrenzing van het Vredesbos zal worden afgebakend en waar er infoborden zullen komen. Bij de aanleg van een nieuw Vredesbos kan je het beplantingsplan en de inrichtingsschets combineren in één plan. Naast de elementen die je ook in een bestaand bos aanduidt, geef je ook aan waar er welke boom- of struiksoorten zullen worden geplant en hoe dicht deze bij mekaar zullen worden geplant. De lokale boswachter kan je hier zeker bij helpen. Duid ook aan wat je van plan bent met de randen van het nieuwe vredesbos (struikengordel, sneukelpad, ...).
4. Hou er rekening mee dat je met hoogstambomen 6 m afstand moet houden van de naburige percelen. Indien je struiken aan de rand zet, hoef je slechts 2 m afstand te houden.

⁹ Let op! Speelconstructies zijn onderhevig aan reglementeringen. Meer info vind je in "Actiegerichte handleiding: Speelzones in Bossen". Vereniging voor Bos in Vlaanderen i.s.m. Vlaamse overheid, Departement Leefmilieu, Natuur en Energie en Steunpunt Jeugd. Online te vinden op: http://www.vbv.be/speelzones/actiehandleiding_speelzones_web.pdf

5. Ziezo, je inrichtingsschets is klaar!

Voorbeelden van een inrichtingsschets/beplantingsplan vind je in bijlage 12.

BOOM- EN STRUIKSOORTENKEUZE

7.2

Bodemgeschiktheid

7.2.1

Bij aanplant of inzaaien is het cruciaal de **bodemgeschiktheid** in je keuze van boom- en struiksoorten te laten meespelen. Op natte bodems kan je soorten zoals berk, es, els en wilg aanplanten. Op rijke, niet-natte bodems kan je zomer- of wintereik, boskers, wilde appel, zomer- of winterlinde, gewone esdoorn of veldesdoorn, es, tamme kastanje, beuk of haagbeuk aanplanten. Op drogere bodems zijn zomereik en berk op hun plaats. Op voedselarme bodems plant je best berk of den.

De gratis beschikbare software 'Bodemgeschiktheid Bosbomen'¹⁰ die door het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek werd ontwikkeld, kan je hier een aardige stap op weg helpen: je voert het bodemtype¹¹ in in deze software en krijgt een oplijsting van boomsoorten, van zeer geschikt tot niet-geschikt voor het betreffende bodemtype¹². Ook in de kennisdatabank van Inverde vzw kan je hierover heel wat informatie terugvinden¹³.

Deze theoretisch gevonden boomsoorten koppel je best nog eens terug met de lokale boswachter. Een terreinbezoek is hiervoor zeker aan te raden. De boswachter (contactgegevens, zie achteraan dit vademecum) kan je vertellen of de gevonden boomsoorten inderdaad een goede keuze zijn, rekening houdend met andere specifieke terreinkenmerken, (bv. schaduw op het terrein) en in welk verband ze best geplant worden.

Breng zeker ook voldoende **struiksoorten** in je bos. Die kunnen o.m. zorgen voor geleidelijk aflopende bosranden die landschappelijk veel aantrekkelijker zijn dan hoogstammige, abrupte bosranden. Heel wat struiksoorten hebben bovendien overvloedige en bijzondere fraaie bloeiwijzen, wat in het bloeiseizoen zeker zal gesmaakt worden door de bezoekers. Tenslotte zijn deze struiksoorten vaak van cruciaal belang voor allerlei bedreigde diersoorten. In het bijzonder de vlindersoorten varen wel door de aanleg van struikranden, maar ook mossen, korstmossen, paddenstoelen, fauna en flora zullen hiervan profiteren. Er kan ook gekozen worden voor zaaien van bomen, of zelfs voor spontane verbossing.

Opmerking: indien je olm, wilg, kardinaalsmuts, rode kornoelje, vogelkers, Spaanse aak, eenstijlige meidoorn, sleedoorn, wilde roos en een aantal andere soorten worden aangeplant, is er een advies van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO) (contactgegevens achteraan dit vademecum) vereist indien men subsidies wil ontvangen. Het Agentschap voor Natuur en Bos vraagt dit advies zelf aan bij het ontvangen van een subsidiedossier.

¹⁰ Downloadbaar via http://www.inbo.be/content/page.asp?pid=DUU_BOS_bobo

¹¹ Af te leiden uit de bodemkaart, beschikbaar op <http://geo-vlaanderen.agiv.be/geo-vlaanderen/bodemkaart/>.

¹² Voor initiatieven in de poldergebieden is het mogelijk dat de bodemcode die je vindt in de Bodemkaart niet terug te vinden is in het INBO-programma. De contactpersonen bij INBO kunnen je echter een omzettingstabel doorspelen. Raadpleeg hiervoor http://www.inbo.be/content/page.asp?pid=DUU_BOS_bobo.

¹³ Te consulteren via http://www.inverde.be/kennisdatabank/welke_boomsoort_aanplanten.

7.2.2 Autochtone plantsoen en aanbevolen herkomst

Gebruik bij voorkeur **autochtoon plantsoen**. Een plant is autochtoon of oorspronkelijk inheems in een bepaalde streek in Vlaanderen, als deze een nakomeling is van planten die zich sinds hun spontane vestiging na de laatste ijstijd altijd natuurlijk hebben verjongd, of die kunstmatig vermeerderd werden met strikt lokaal materiaal¹⁴. Planten of zaden van inheemse soorten die ingevoerd werden uit een andere klimaatszone of geologische regio zijn dus niet autochtoon. Vrij ‘agressieve’ exoten zoals Amerikaanse eik en Amerikaanse vogelkers vermijd je beter; ze bieden niet alleen weinig meerwaarde voor de ontwikkeling van de biodiversiteit, maar zijn ook weinig tolerant voor andere, inheemse soorten.

Bij gebruik van plantgoed van een **aanbevolen herkomst** kan je bovendien aanspraak maken op een bijkomende subsidie van 250 €/ha. Het zijn nakomelingen van bomen die getoond hebben dat ze in onze streken goed groeien en goede bosbouwkundige eigenschappen hebben. Om recht te hebben op deze bijkomende subsidie moet je de attesten van aanbevolen herkomst kunnen voorleggen. De kwekerijen in tabel 3 kunnen voor de meeste boomsoorten een dergelijk attest leveren. Meer informatie over aanbevolen herkomsten vind je in de folder over aanbevolen herkomsten die je terugvindt op <http://contactpunt.inbo.be>. Hierin is ook de recentste lijst van autochtone planten opgenomen.

7.3 BESTELLEN PLANTGOED

Heb je interesse om autochtoon plantsoen te gebruiken, dan kun je terecht bij een aantal privé-kwekerijen. Om je al wat op weg te helpen bij je zoektocht, heeft het INBO een lijst opgemaakt van kwekers die aanbevolen herkomsten verhandelen. In tabel x vind je deze lijst. Zowel de volledige en up-to-date lijst van kwekers als een folder over aanbevolen herkomsten kun je via het Contactpunt Bosbouwkundig Teeltmateriaal¹⁵ bekomen. (Zie tabel 3 op volgende pagina).

7.4 PLANTENVERBAND

Het plantverband is de onderlinge ordening (plaats en afstand) van de aan te planten bomen. Traditioneel worden bomen in rijtjes aangeplant, maar ook driehoeksverbanden zijn mogelijk. Om het bos een natuurlijker uitzicht te geven, kunnen de plantlijnen ook golvend worden uitgezet (zie volgende figuur en foto's op pagina 36).

¹⁴ Neels, T. *et al* (2009) 'Autochtoon plantsoen in opmars' Agentschap voor Natuur en Bos ism Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek. Online op <http://www.inbo.be/docupload/4112.pdf>

¹⁵ <http://contactpunt.inbo.be>

Tabel 3: kwekerijen die plantsoen van aanbevolen herkomst leveren

Naam	Straat +nr	Postnr	Gemeente	Tel	Fax	E-mail
Boomkwekerijen Geert Rogge	Oude Veldstraat 10 A	8755	Ruiselede	051/68 62 64	051/68 69 88	Info@geertrogge.be
Boomkwekerijen Op de Beeck	Lierbaan 108	2580	Putte	015/76 10 13	015/75 36 40	info@a-opdebeeck.be
Boomkwekerij Scheppers	Predikherenstraat 26	8750	Wingene	051/65 50 31	051/65 69 69	info@boomkwekerijschepers.be
Boomkwekerijen SYLVA	't Hand 10	9950	Waarschoot	09/376 75 75	09/377 37 37	info@sylva.be
Boomkwekerijen Van Dyck Gebroeders BV/BA	Kouwbergstraat 2	2235	Houtvenne- Hulshout	016/69 92 17 016/69 84 44	016/69 84 53	vandyckboom@pandora.be
Boomkwekerijen Van Geem	Sint-Apoloniastraat 133	9300	Aalst	053/77 75 77	053/78 60 23	info@boomkwekerijenvangeem.be
Gelade – Bonneux	Russeltveldweg 5	3830	Wellen	011/31 18 34	011/59 31 23	
Van Hulle B & C	Urselweg 86	9990	Maldegem	050/71 10 69	050/71 57 92	info@vanhullebc.be
Verecke – De Cleene Boomkwekerijen NV	Langendam 59	9940	Sleidinge	09/357 53 26	09/357 65 77	vereecke@mail.be

Er zijn zowel wijde als dichte plantverbanden mogelijk. Wijde plantverbanden geven opener bossen (bijvoorbeeld populierenaanplantingen van 8x8m tot 10x10m). Het nadeel van wijde plantverbanden is dat deze open bossen trager dicht groeien en minder snel in de hoogte groeien. Anderzijds is het startbeheer goedkoper en gemakkelijker.

De meeste bossen worden echter in veel dichtere plantverbanden aangeplant (2000 à 4000 bomen/hectare; 1,25x2m tot 2x2,5m). Deze bossen groeien sneller dicht en de bomen groeien sneller naar boven. Nadeel is dat het bos moeilijker machinaal te onderhouden is in de eerste jaren.

Door wijdere plantverbanden met dichtere aanplantingen af te wisselen krijg je meer variatie in je bos.

Om te genieten van de **bebossingssubsidie** (zie ook punt 7.5: Kostprijs en subsidies) van het Agentschap voor Natuur en Bos dienen bepaalde minimum aantallen boompjes worden aangeplant. Deze minimum aantallen zijn verschillend per boomsoort (zie Tabel 4). Voor een volledig en up-to-date overzicht neem je best een kijkje op de website van het Agentschap voor Natuur en Bos¹⁶

Tabel 4. Minimumstamtal per hectare om voor bebossingssubsidie in aanmerking te komen.

Hoofdboomsoorten met aanplantingssubsidie		
Boomsoort	Aanplantingssubsidie	Stamtal/ha*
Zomereik	€3200/ha	2000
Wintereik		2000
Es	€2500/ha	1600
Beuk		1600
Zoete kers	€2000/ha	1600
Haagbeuk		2000
Linde		2000
Zwarte els		2000
Berk		2000
Olm	€1500/ha	1600
Gewone esdoorn		1600
Wilg		2000
Ratelpopulier	€1500/ha	1600
Grauwe abeel		123
Grove den		2500

* 2500 = plantverband 2m*2m; 2000 = plantverband 2m*2.5m; 1600 = 2.5m*2.5m

¹⁶ http://www.natuurenbos.be/nl-BE/Thema/Bos/Subsidies/Herbebossing_en_bebossing.aspx

Opmerking: voor het bebossen van landbouwgrond geldt een andere subsidieregeling. U kunt meer info bekomen via de provinciale diensten van het Agentschap voor Natuur en Bos (zie contactgegevens achteraan dit vademecum).

KOSTPRIJS EN SUBSIDIES

Kostprijs

Opmaak inrichtingsplan

De opmaak van een inrichtingsplan voor een beperkte bosuitbreiding kan vrij eenvoudig door de eigen diensten worden uitgevoerd, met steun van de cel Beleid van het Agentschap voor Natuur en Bos, de lokale bosgroep, het regionaal landschap of de Vereniging voor Bos in Vlaanderen vzw. De opmaak kan ook worden uitbesteed.

Aankoop bosplantsoen

De kostprijs voor het aankopen van bosplantsoen is ongeveer de volgende (rekening houdend met de minimum aantallen voor de bebossingssubsidie van het Agentschap voor Natuur en Bos):

- eik, beuk, gewone es, zwarte els, gewone esdoorn: 2 500 €/ha
- grove den: 1 600 €/ha
- secundaire boomsoorten: 2 000 €/ha

Bij spontane bosontwikkeling dient er geen bosplantsoen te worden aangekocht. Eventueel zijn er wel voorbereidende grondwerken en bijkomende beheerwerken nodig. Spontane verbossing door natuurlijke verjonging is mogelijk met de meeste boomsoorten, maar spontaan verschijnen meestal pionierboomsoorten zoals de berk, wilg, zwarte els, alsook gewone es en gewone esdoorn. De soortensamenstelling zal sterk afhankelijk zijn van de zaadbomen in de omgeving. Om in het geval van spontane verbossing ook in aanmerking te komen voor bebossingsubsidies dien je ook aan een minimum stammenaantal van 2500/ha te komen.

Subsidies

Opmaak inrichtingsplan

Er zijn geen subsidies beschikbaar voor het opmaken van een inrichtingsplan. Het inrichtingsplan is wel verplicht toe te voegen bij de aanvraag van subsidies voor de aankoop van te bebossen gronden binnen de Samenwerkingsovereenkomst.

Aankoop bosplantsoen

De belangrijkste subsidiebron voor het aankopen van plantsoen zijn de bebossingsubsidies van het Agentschap voor Natuur en Bos¹⁷. Naargelang de te bebossen grond de laatste 5 jaar al dan niet in landbouwgebruik is geweest, zijn er verschillende subsidiestelsels. In het kader van landinrichting kunnen bijkomende subsidies voor bebossing worden gegeven. Voor een volledig overzicht van de mogelijke subsidies en instrumenten, zie Vademecum Bosuitbreiding en Bosverbinding door lokale besturen¹⁸. Bij twijfel vraag je best het Agentschap voor Natuur en Bos om advies.

Indien een gemeente uitsluitend streekeigen soorten - en indien beschikbaar autochtoon plantmateriaal — voor aanplantingen gebruikt in ten minste landbouw-, natuur-, bosgebied en bufferzones, dan kan dit als een actie voor het onderscheidingsniveau van de Samenwerkingsovereenkomst beschouwd worden.

¹⁷ http://www.natuurenbos.be/nl-BE/Wetgeving_en_Subsidies/Subsidies.aspx. Je kan ook online de brochure aanvragen.

¹⁸ De Vreese R. *et al.* (2008) Vademecum Bosuitbreiding en bosverbinding door lokale besturen. Vereniging voor Bos in Vlaanderen, Gontrode. Online te vinden op http://vbv.be/publicaties/Vademecum_definitief_web.pdf p55: Overzicht instrumenten en subsidies voor bosuitbreiding door lokale besturen

VOORBEREIDING VAN DE AANPLANTING

Een week voor de bosplantdag wordt het terrein plantklaar gemaakt. Een akker wordt best gefreesd, in een weiland laat je plantgaten boren of plantlijnen trekken. In het geval er een publiek plantevenement wordt georganiseerd, vermijd je zo dat het publiek zelf putten moet graven. De planters dienen enkel nog de boom in de plantput te steken en de put dicht te maken.

Laat geen plantgaten boren of plantlijnen trekken waar er geen bomen geplant moeten worden (bijvoorbeeld de open plekken). Hiervoor kan je de inrichtingsschets gebruiken.

Tot slot baken je best ook de plantvakken af (bv. door lint) en duid je aan welke boomsoorten in elk plantvak geplant moeten worden.

Voor ondersteuning bij de terreinvoorbereidende werken kan je een beroep doen op de technische dienst van de gemeente, het Regionaal Landschap of het Agentschap voor Natuur en Bos. Ook de bosgroep in je buurt kan je hierbij helpen (zie contactgegevens achteraan dit vademecum).

Voor meer informatie raadpleeg je het draaiboek en de checklist in bijlage 1 en 2.

Kostprijs en subsidies

Kostprijs

Frezen dient vaak uitbesteed te worden aan loonwerkers. De kostprijs hiervan bedraagt ca. €250/ha. Het boren van de plantputten of het trekken van plantlijnen vergt machinerie die vaak beschikbaar is bij de technische dienst van de gemeente, bij de landschapsteams of bij de provinciale afdeling van het Agentschap voor Natuur en Bos. Neemt contact op met deze entiteiten voor steun op dit vlak. Indien deze taak toch uitbesteed moet worden kan je rekenen op een kostprijs van ca. 500€/hectare.

Subsidies

De subsidies voor het bebossen van landbouwgronden, of voor (her)bebossing moeten je toelaten om de terreinvoorbereiding en de aankoop van het plantsoen kostendekkend uit te voeren. Voor bebossing en herbebossing gelden in de eerste plaats de subsidies in het kader van het Bosdecreet (bebossing/herbebossing, bebossing van landbouwgronden); enkel in het geval de oppervlakte te klein of te weinig aaneengesloten is, kan men beroep doen op de Samenwerkingsovereenkomst.

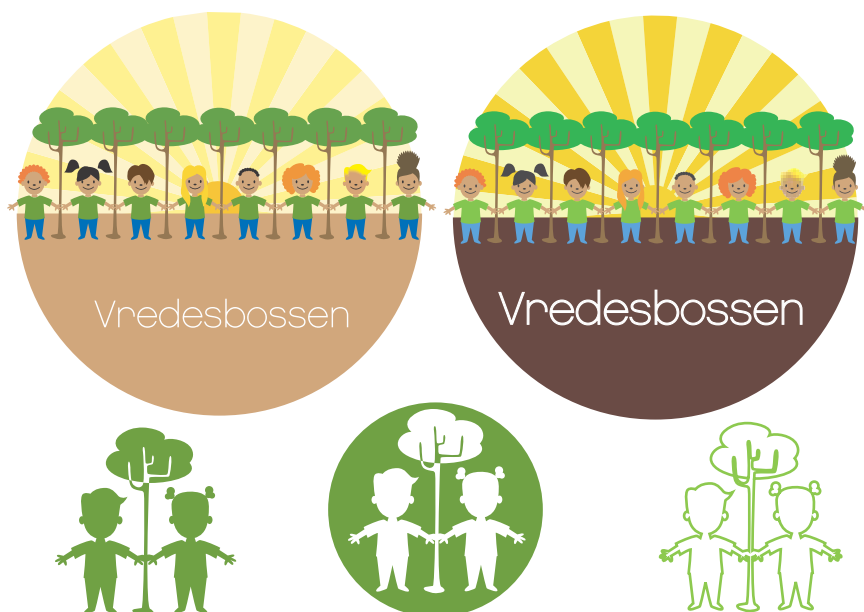
A close-up photograph of a vibrant green leaf, showing its intricate vein structure. A small, dark brown spot is visible near the bottom edge of the leaf. The leaf is set against a dark, solid background.

BOSPLANTACTIE

De plantdag is de kroon op het werk. Je kan het bescheiden houden en met de geïnteresseerden de boompjes planten. Je kan er ook een echt feest van maken met een officieel moment, randanimatie, een Bekende Vlaming,... Zeker in het laatste geval vergt de dag zelf nogal wat voorbereiding op logistiek vlak. In het draaiboek in bijlage 1 en in de checklist in bijlage 2 vind je een aantal zaken waar je best rekening mee houdt (bv. tent, EHBO, mobiele toiletten, randanimatie...). Hieronder vind je een aantal specifieke tips voor een plantactie met scholen en voor een plantactie met het brede publiek.

PLANTACTIE MET SCHOLEN

- Reken op 1 begeleider per 10 kinderen. Groepen van max. 60 kinderen houden het overzichtelijk. Laat de klasgroepen op voorhand inschrijven, zodat je weet waaraan je je kunt verwachten.
- Verdeel het aan te planten terrein in x aantal stukken, afhankelijk van het aantal groepen. Maak dat elk kind minstens een paar boompjes kan planten.
- Laat de kinderen per 2 planten
- Duid duidelijk aan waar welke bomen komen, eventueel door de boompjes al in de geboorde plantgaten te zetten, of door boompjes en plantgaten van een kleurcode te voorzien.
- Geef duidelijke instructies op voorhand over hoe een boom te planten (wortels allemaal mooi binnen het plantgat, niet te diep, niet te hoog, de aarde niet te hard aantrappen, zorgen dat er geen 'put' ontstaat zodat wortels bij een regenbui verdrinken). (zie figuur x, digitaal in bijlage 5)
- Voorzie niet teveel maar ook niet te weinig boompjes per duo. Een 15-tal zijn een maximum.
- Voorzie eventueel een 'boomplantdiploma' dat de kinderen ontvangen nadat ze hun boompjes op een goede manier in de grond gestopt hebben. Een voorbeeld vind je in bijlage 13.
- Voorzie voldoende spades
- Een kleine attentie achteraf (een pin, een drankje,...) zorgt voor gemotiveerde en tevreden planters. In bijlage 14 vind je onderstaande vredesbos tekening en -logo digitaal. Deze tekeningen mogen vrij gebruikt worden op flyers, posters, pins, ...
- ...

- Betrek zoveel mogelijk (zowel milieu-, culturele, jeugd-) verenigingen bij de voorbereidingen en de inrichting van het Vredesbos. Dit maakt dat ze zich betrokken voelen en de dag zelf met veel enthousiasme komen meeplanten. Je kunt ook op de plantdag zelf ruimte voorzien voor infostandjes en deze verenigingen uitnodigen om een infostand te bemannen. Het vergroot het draagvlak.
- Probeer (d.m.v. infoavond met inschrijving) een schatting te krijgen van het aantal mensen dat komt planten.
- Plantacties zijn vaak evenementen waar veel ouders met (jonge) kinderen op af komen. Wat randanimatie voorzien is een must, maar overdrijf niet zodat de hoofdbezigheid planten blijft.
- Wanneer er slechts een kleine oppervlakte beplant moet worden, hoef je niet té veel reclame te maken, kun je selecteren in doelgroepen (bv. enkel voor jeugdverenigingen) of kun je werken met inschrijvingen. Een andere mogelijkheid is het maken van duidelijke afspraken over het aantal boompjes dat persoon geplant mag worden. Zo voorkom je dat mensen die later komen op het plantevenement zich ‘nutteloos’ voelen wegens ‘alles is al geplant’.
- Baken de plantvakken duidelijk af zodat alle boompjes min of meer op de juiste plaats terecht komen. Wanneer men zich totaal niet aan het beplantingsplan houdt, kunnen de subsidies geweigerd worden.
- Voorzie voldoende spades.
- Een kleine attentie achteraf (een pin, een drankje,...) zorgt voor gemotiveerde en tevreden planters
- ...

KOSTPRIJS, SUBSIDIES EN INSTRUMENTEN

Kostprijs

De geraamde kosten die met deze beheerwerken gepaard gaan, worden weergegeven in tabel x. Eventueel kan het ook nodig blijken dat er in jaar 1 van de aanplanting onkruidbestrijding plaatsvindt, om de boompjes voldoende groei ruimte te bieden. De kostprijs bij mechanische onkruidbestrijding varieert van 100 tot 300 €/ha/ interventie).

Tabel 5. Kosten van beheerswerken voor verschillende boomsoorten

Boomsoort	vrijstelling / uitdunning (€/ha)	vormsnoei (€/ha)	1e dunning (€/ha)	totaal (€/ha)
Eiken	370	370	370	1110
Gewone es	1115	230	620	1965
Zwarte els	1115	150	620	1885
Berk	1115	230	620	1965
Grove den	370	500	620	1490

Ook inhoudelijk is er nazorg nodig. Idealiter wordt deze verdere opvolging geformaliseerd d.m.v. een beheerplan, waarin de beheerdoelstellingen en —maatregelen voor de komende 20 jaar in detail worden gepland. Bij toegankelijke bossen dient bovendien een toegankelijkheidsreglement opgesteld te worden, dat het recreatieve gebruik van het bos regelt. Dit reglement kan ingebed worden in het beheerplan.

Subsidies

In het kader van de subsidies voor het bebossen van landbouwgronden kunnen privé-personen in de vijf jaar na de aanplant een onderhoudssubsidie verkrijgen, die varieert naargelang de aangeplante boomsoort. Overheden kunnen hierop echter geen aanspraak maken. Voor de opmaak van uitgebreide beheerplannen kunnen ook subsidies worden aangevraagd bij het Agentschap voor Natuur en Bos. Privépersonen kunnen bij dezelfde overheid ook subsidies aanvragen voor het opstellen van bosgebieden¹⁹.

Instrumenten

In landschappelijk waardevolle gebieden kan het Landschapsteam van het Regionaal Landschap voor (delen van) deze werken ingeschakeld worden. Ook het Intergemeentelijk Natuur- en Landschapsteam (INL) voert dit soort werken uit. Tenslotte kan de eigen groendienst van de overheid hiervoor ingezet worden, of kan een beroep gedaan worden op professionele bosexploitanten.

¹⁹http://www.bosengroen.be/nl-BE/Thema/Bos/Subsidies/Opmaak_bosbeheerplan.aspx

BIJLAGES

CONTACTGEGEVENS

BIJLAGES

Alle bijlages vind je op de bijgesloten CD-rom.

CONTACTGEGEVENS

VERENIGING VOOR BOS IN VLAANDEREN VZW (VBV): is een erkende Vlaamse milieubeweging die specifiek met bos bezig is. De VBV werkt al sinds 1970 rond bosuitbreiding, onder andere door het organiseren van bosplantacties, het uitvoeren van planningsopdrachten voor nieuwe (stads)bossen en het sensibiliseren van beleidsmakers, het middenveld en het grote publiek rond bosuitbreiding. Verder kan je de VBV ook kennen van de Week van het Bos, die de vereniging al jarenlang organiseert. Lokale overheden en privépersonen kunnen voor hun vragen over bosuitbreiding en -versterking steeds terecht bij VBV. Daarnaast kunnen ze ook hun aan te planten bomen registreren op de teller op de homepagina van www.vbv.be, in het kader van de UNEP Million Tree Campaign.

Vereniging voor Bos in Vlaanderen vzw

Geraardsbergsesteenweg 267

9090 Gontrode

E-mail: info@vbv.be

www.vbv.be

TANDEM: is een samenwerkingsverband van 9 Vlaamse milieuverenigingen die gemeenten en lokale verenigingen willen ondersteunen bij het uitwerken van een duurzaam lokaal milieubeleid. Op de website www.tandemweb.be van Tandem kan je in de Tandemkoffer fiches downloaden met interessante informatie voor het aanplanten (educatieve bosplantactie), het realiseren en inrichten van speelbossen (speel in het bos) of het aanplanten van geboortebossen. Iedere fiche heeft een aantal vrij te downloaden en gebruiken documenten, zoals een plantdiploma, een overzicht van de aan te vragen vergunningen en adviezen voor het aanleggen van een nieuw bos en een draaiboek voor het organiseren van een bosplantactie.

Tandem

Twekerkenstraat 47

1000 Brussel

E-mail: info@tandemweb.be

www.tandemweb.be

CENTRAAL AANSPREEKPUNT LOKALE OVERHEDEN (CAPLO):

Dit aanspreekpunt coördineert de samenwerking van de verschillende agentschappen en de verschillende afdelingen van het Departement LNE voor de realisatie van de doelstellingen van de nieuwe Samenwerkingsovereen-komst tussen de Vlaamse Overheid en de lokale overheden. Deze laatste ontvangen van de Vlaamse overheid subsidies in ruil voor het vervullen van een aantal acties, gericht op natuurbehoud en milieubescherming.

Vlaamse overheid

Departement Leefmilieu, Natuur en Energie

Afdeling Milieu-integratie en -subsidieën

CENTRAAL AANSPREEKPUNT LOKALE OVERHEDEN

Koning Albert II-laan 20 bus 8

1000 Brussel

E-mail: caplo@lne.vlaanderen.be

<http://samenwerkingsovereenkomst.lne.be>

HET AGENTSCHAP VOOR NATUUR EN BOS (ANB): is het Vlaamse overheidsagentschap dat instaat voor het voorbereiden en uitvoeren van het Vlaamse bos- en natuurbeleid. Het Agentschap beheert ook de Vlaamse natuurgebieden en domeinbossen en tal van openbare bossen. Het Agentschap bestaat uit de Centrale Diensten waar het algemene beleid wordt uitgevoerd en de Provinciale afdelingen waar je afwijkingen van het Bosdecreet, Natuurdecreet en het toegankelijkheidsreglement kan aanvragen. Lokaal staan de bos- en natuurwachters in voor het beheer en de bewaking van de bossen en natuurgebieden van de Vlaamse Overheid en het beheer van vele openbare bossen. Daarnaast geven ze advies bij het beheer van privé-bossen.

Het Agentschap voor Natuur en Bos kan lokale overheden ondersteunen bij het realiseren van bosuitbreiding, zowel bij de administratieve voorbereiding, als bij de opmaak van het beplantingsplan, als bij de realisatie en het beheer van het nieuwe bos.

Voor de contactgegevens van een boswachter contacteer je best de Provinciale Afdeling van het ANB of de milieudienst van je gemeentebestuur.

- **Agentschap voor Natuur en Bos – Centrale Diensten**, Koning Albert II laan 20 bus 8, 1000 Brussel, tel. 02/553.81.02, fax 02/553.81.05, e-mail anb@vlaanderen.be, www.natuurenbos.be

- **Agentschap voor Natuur en Bos – Provinciale Afdeling West-Vlaanderen**, Zandstraat 255, 8200 Sint-Andries-Brugge, tel. 050/45.41.56, fax 050/31.94.58, wvl.anb@vlaanderen.be

- **Agentschap voor Natuur en Bos – Provinciale Afdeling Oost-Vlaanderen**, Gebr. Van Eyckstraat 4-6, 9000 Gent, tel. 09/265.45.82, fax 09/265.45.81, ovl.anb@vlaanderen.be

- **Agentschap voor Natuur en Bos – Provinciale Afdeling Vlaams-Brabant**, Waaistraat 1, 3000 Leuven, tel. 016/21.12.20, fax 016/21.12.30, vbr.anb@vlaanderen.be

- **Agentschap voor Natuur en Bos – Provinciale Afdeling Antwerpen**, Copernicuslaan 1 bus 7, 2018 Antwerpen, tel. 03/224.62.46, fax 03/224.60.90, ant.anb@vlaanderen.be

- **Agentschap voor Natuur en Bos – Provinciale Afdeling Limburg**, Koningin Astridlaan 50 bus 5, 3500 Hasselt, tel. 011/74.25.00, fax 011/74.25.39, lim.anb@vlaanderen.be

BOSGROEPEN: hier kan de boseigenaar terecht voor dienstverlening. Ze treden onder meer op als organisator van gezamenlijke beheerwerken en houtverkoop. Afspraken over het gemeenschappelijk inzetten van arbeiders en materiaal maken het uitvoeren van beheerwerken betaalbaar. Vaak hebben de bosgroepen voor de uitvoering van deze beheerswerken een eigen arbeidersploeg ter beschikking. De bosgroepen kunnen verder de administratie voor de eigenaars aanzienlijk verminderen, door bijvoorbeeld hulp te bieden bij het invullen en indienen van subsidieaanvragen. De eigenaar kan bij hen ook terecht voor allerlei bosbouwkundige informatie, in de vorm van individueel advies, opleidingen en excursies.

De Coördinator Bosgroepen Vlaanderen kan je contacteren bij:

Agentschap voor Natuur en Bos

Koning Albert II-laan 20 bus 8

1000 Brussel

anb@vlaanderen.be

De lokale informatie over elke bosgroep vind je op de website www.bosgroepen.be

REGIONAAL LANDSCHAP: Indien er in je werkgebied een Regionaal Landschap actief is, kan dit je waardevol advies en ondersteuning bieden voor de aanleg en het beheer van kleine landschapselementen en andere landschapsverbeterende of –herstellende maatregelen. De geografische situering en de contactgegevens van de Regionale Landschappen vind je op de website www.regionalelandschappen.be

AGENTSCHAP RUIMTELIJKE ORDENING VLAANDEREN: Het Beleidsdomein Ruimtelijke Ordening werd n.a.v. de operatie Beter Bestuurlijk Beleid (B.B.B.) grondig geherstructureerd. Op de nieuwe website www.ruimtelijkeordening.be kan je over de recente ontwikkelingen op vlak van ruimtelijke ordening meer informatie vinden.

AGENTSCHAP VOOR GEOGRAFISCHE INFORMATIE IN VLAANDEREN (AGIV): Dit Agentschap van de Vlaamse Overheid staat in voor de ontwikkeling en het beheer van GIS-Vlaanderen, met als missie de samenwerking voor het optimaal gebruik van geografische informatie in Vlaanderen te stimuleren en te coördineren. Dit wordt gerealiseerd door permanent toegankelijke beleidsrelevante ruimtelijke informatie online consulteerbaar te maken. Meer informatie hierover vind je op www.agiv.be.

INSTITUUT VOOR NATUUR- EN BOSONDERZOEK (INBO): Het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO) is het Vlaams onderzoeks- en kenniscentrum voor natuur en het duurzame beheer en gebruik ervan. Meer informatie vind je op de website www.inbo.be.

VLAAMSE LANDMAATSCHAPPIJ (VLM): De Vlaamse Landmaatschappij is als agentschap van de Vlaamse overheid verantwoordelijk voor de inrichting van de open ruimte, de beheersing van de mestoverschotten, het plattelandsbeleid in het buitengebied en de randstedelijke open ruimte in Vlaanderen. Meer informatie vind je op www.vlm.be.

PROVINCIALE DIENSTEN LEEFMILIEU: ook bij de provinciale diensten Leefmilieu kan je uiteraard terecht voor meer informatie.

Provincie Antwerpen

Departement Leefmilieu

Koningin Elisabethlei 22

2018 Antwerpen

E-mail: departementleefmilieu@admin.provant.be

http://www.provant.be/leefomgeving/natuur_en_bos/

Provincie Limburg

3de Directie Infrastructuur, Ruimtelijke Ordening, Milieu en Natuur

Universiteitslaan 1
3500 Hasselt
E-mail: minaplanning@limburg.be
<http://www.limburg.be/eCache/INT/15/361.htm>

Provincie Oost-Vlaanderen
Dienst Planning en Natuurbehoud
PAC Gouvernementstraat
Gouvernementstraat 22-24
9000 Gent
E-mail: info@oost-vlaanderen.be
http://www.oost-vlaanderen.be/public/wonen_milieu/milieu/subsidies/index.cfm

Provincie Vlaams-Brabant
Dienst leefmilieu
Provincieplein 1
3010 Leuven
E-mail: regiowerking@vlaamsbrabant.be
<http://www.vlaamsbrabant.be/wonen-milieu/milieu-en-natuur/voor-gemeentebesturen/subsidies/>

Provincie West-Vlaanderen
Natuur en Landschapsecologie
Provinciehuis Boeverbos, Dienst MiRoNa, sectie natuur en landschap,
Koning Leopold III-laan 41
B-8200 Sint-Andries
E-mail: natuurbeleid@west-vlaanderen.be
<http://www.west-vlaanderen.be/jahia/Jahia/site/natuur/pid/3319>

STEDEN EN GEMEENTEN DIE REEDS EEN VREDESBOS AANPLANTTEN: Acht steden en gemeenten in Vlaanderen plantten in het kader van het DuLoMi-Vredesbossenproject een Vredesbos aan. Indien je graag wat meer informatie uit eerste hand krijgt, kun je altijd contact opnemen met de verantwoordelijke stedelijke ambtenaar.

Stad Hasselt
Dienst Groen
Geert Vande Kerkhof
geert.vandekerkhof@hasselt.be
011 23 93 88

Stad Ieper
Dienst Milieueducatie
Lieven Stubbe
057 23 92 67
milieu_educatie@ieper.be

Gemeente Zwijndrecht
Groendienst
Rik Van Buynder (technische ondersteuning)
03 250 48 91
rik.vanbuynder@zwijndrecht.be

Hilde Van Daele (administratieve ondersteuning)
03 250 48 00
hilde.vandaele@zwijndrecht.be

Gemeente Boechout
Milieudienst
Sofie Cuypers
03 460 06 38
sofie.cuypers@boechout.be

Stad Dendermonde
Milieudienst
Lutgard Van Mossevelde
052- 25 11 28
lutgard.vanmossevelde@dendermonde.be

Gemeente Ruiselede
Milieudienst
Mieke D'hoore
051/708414
mieke.dhoore@ruiselede.be

Stad Oostende
Milieudienst
Jacky Dereu
059 56 20 02
jacky.dereu@oostende.be

Gemeente Beersel
Milieudienst
Katleen Claeys
02 359 17 37
katleen.claeys@beersel.be

Vredesbossen

COLOFON

Deze handleiding werd opgesteld in het kader van het DuLoMi-project “Vredesbossen: een link tussen bos, klimaat en vrede”, ondersteund door de Vlaamse overheid (Departement Leefmilieu, Natuur en Energie – Milieu-integratie en – subsidiëringen).

Deze handleiding is er voor gemeente- en provinciale diensten, lokale besturen, milieuran, maar ook middenveldorganisaties en privé-personen kunnen hier uiteraard gebruik van maken.

Bijkomende vragen over het realiseren van een Vredesbos kan u stellen via info@vbv.be of tel. 09/264.90.49. De Vereniging voor Bos in Vlaanderen kan lokale besturen en middenveldorganisaties ook – in het kader van haar Tandemwerking – verdere ondersteuning bieden voor dergelijke projecten.

Hoe citeren:

Provoost, L. & Vanlerberghe, M. (2010). Vademecum “Vredesbossen: een link tussen bos, klimaat en vrede”. Vereniging voor Bos in Vlaanderen, Gontrode.

Met dank aan Peggy Criel, Hermien Schoutteten en Katrin Goyvaerts voor hun bijdrage aan dit project en deze publicatie.

VU: Bert De Somviele, Vereniging voor Bos in Vlaanderen vzw, Geraardsbergsesteenweg 267, 9090 Gontrode

Beeldmateriaal: Vereniging voor Bos in Vlaanderen vzw, tenzij anders aangegeven.

Voorpagina: Vildaphoto

Vormgeving: Ados